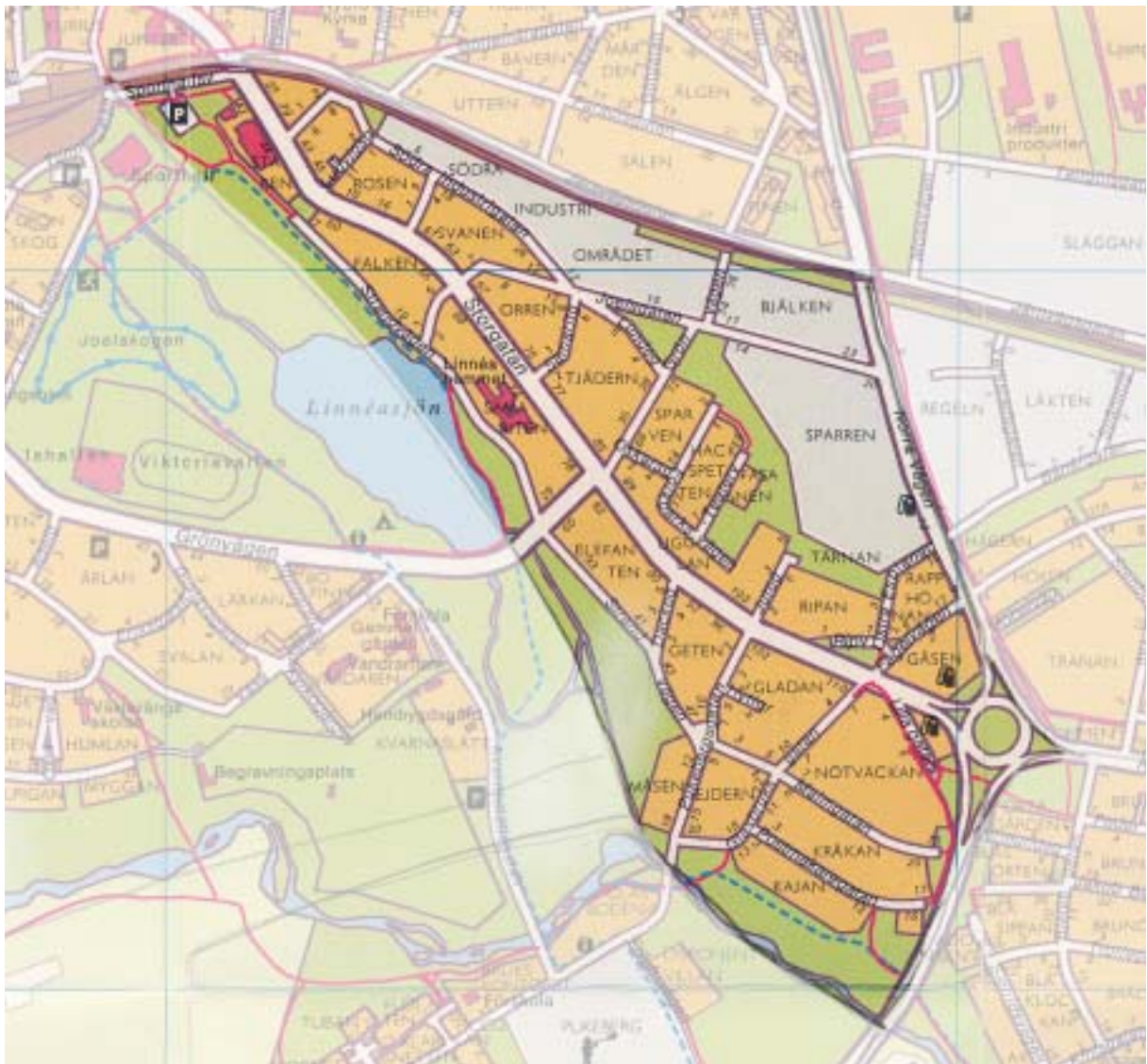

Östermalm

Utmed köpingens livsnerv

Nybro är uppbyggt kring ett skelett av äldre landsvägar, där Storgatan utgör den mest vitala – samhällets "ryggrad" eller "livsnerv". Medan många av stadens infarter har rätats och den äldre bebyggelsen fått skatta till förgängelsen, underordnar sig bebyggelsen på Östermalm ännu Storgatans slingrande lopp och husen vänder sig, oavsett ålder, välkomnande mot besökaren.

Storgatan, kvarteret Falken.

Pukebergsgatan, kvarteret Ejdern.

Översiktlig beskrivning av stadsdelsområdet

Östermalm är en långsmal stadsdel som sträcker sig utmed Storgatan från järnvägsövergången i väster till Kalmarrondellen i öster. Stadsdelsgården går i norr utmed järnvägen, i öster utmed Norra vägen (riksväg 31) och Södra vägen (riksväg 25), i söder i branten ned mot S:t Sigfridsån och i väster i Strandvägen. I den norra delen ligger ett mindre industriområde med partier av tallbevuxen naturmark. Utmed Storgatan ligger en frikyrkolokal och ett sjukhem, men området domineras av villabebyggelse med inslag av enstaka mindre flerfamiljsfastigheter. Som helhet råder en stor åldersmässig blandning i bostadsbebyggelsen. Utmed några gator återfinns dock inbördes likaldrig bebyggelse. Den äldsta bebyggelsen, från 1800-talets slut, återfinns främst utmed Storgatan mot järnvägsövergången och ned mot Pukeberg.

Stadsdelens historia och utbyggnad

Vid tiden för köpingsbildningen 1865 fanns bara några få hus utmed landsvägen mot Kalmar, belägna vid dagen simhall. Från det att kurortsanstalten tog sin början år 1883, tycks bebyggelseutvecklingen i området emellertid ha tagit fart. Enok Theander ger i "Nybro stads historia, 1924–1968" en bild av stadsdelen kring sekelskiftet 1900. Här framgår att flera av dem som byggde och bosatte sig i området

var anställda vid kuranläggningen, som vaktmästare, baderskor eller trädgårdsmästare. Huvudparten av stadsdelens invånare utgjordes dock av olika småhantverkare med familjer. Det var snickare, skomakare, bleckslagare m. fl. De äldre uthus som ännu idag ligger kvar i kvarterens inre har många gånger inrymt små verkstäder. I det nuvarande kvarteret Storcken hade kuranstalten sina vedupplag och växthus. Åren kring sekelskiftet 1900 tjänstgjorde en äldre ditflyttad tvåvåningsbyggnad på Storgatan 50 som skolbyggnad, men år 1904 lät Madesjö kommun uppföra ett nytt skolhus längre ut på Östermalm. Detta övertogs vid inkorporeringen år 1910 av Nybro köping. År 1903 uppfördes ett ålderdomshem i det som idag är hörnan av Södra Industrigatan och Videgatan. Några år senare, 1907, anlades en Folkets park i det nuvarande kvarteret Hackspetten av en förening av olika arbetargrupper från Nybro och Pukeberg.

Östermalm ligger på de forna markerna till Göljemåla och Kvarnasläatts gårdar. Området hör därmed i sin helhet till den mark som kunde regleras i 1912 års stadsplan, efter att de två gårdarna inköpts av Nybro köping kring sekelskiftet 1900. Stadsplanen, som ritades av stadsarkitekten i Kalmar Josef Fredrik Olson, tog stor hänsyn till platsens förutsättningar, som topografi, existerande fastighetsgränser och befintlig bebyggelse. Denna inställning ansågs ge dubbla förtjänster – dels undvek man onödiga utgifter för omregleringar av fastighetsgränser, dels skapades, som man ansåg, en tilltalande variation i

1912 års stadsplan (beskuren).

stadsbilden.

Landsvägen, Storgatan, fick ligga kvar där den alltid legat och den ganska omfattande bebyggelse som fanns i anslutning till vägen inordnades i en räkka oregelbundna kvarter utmed varje sida av gatan. Den största bebyggelsekoncentrationen fanns i området närmast köpingen, vilket väl får ses som föga förvånande. Närhet till köpingen borde ju rimligen ha föredragits av de flesta. Kanske var det också lättare att under 1880-talet arrendera eller låta stycka av en tomt från Göljemåla gårds ägor, som varit i två framåtsträvande köpingsbors ägo sedan 1860-talet, än att etablera sig på det då ännu bondeägda Kvarnasläotts marker. Gränsen mellan de båda gårdarna gick i ungefär öst-västlig riktning genom kvarteret Falken och strax söder om dagens Joelsgata. Totalt fanns år 1912 ett 25-tal bostadshus i området mellan järnvägsövergången och Grönvägskorsningen. Ned mot Pukebergs glasbruk, utmed Pukebergsgatan, låg en mindre bebyggelsesamling om ett tiotal hus.

Mot järnvägen i norr reglerades marken som industriområde. Norr om Storgatan tilläts en mer sluten bebyggelse, men söder om samma gata betecknades

tomterna som "villatomter". På tre platser i stadsdelen avsattes mark för allmänna funktioner. Det gällde en skoltomt vid Pukebergsgatan, sannolikt den där den av Madesjö uppförda folkskolan redan låg, en tomt invid Linnéasjön där epidemisjukstugan just stod i begrepp att uppföras¹⁵, samt en tomt strax intill Folkparken. Folkparksområdet urskildes inte särskilt i planen, utan planlades som flera ordinära byggnadstomter, något som sedan hängde med i flera senare stadsplaner trots att Folkparksområdet blev alltmer etablerat och bebyggdes med diverse paviljonger, bl.a. en stor teaterbyggnad som invigdes år 1935. Inte förrän år 1945 anpassades stadsplanen efter den rådande situationen.

I ytterkant av det planlagda området inritades ett system av gator, bl.a. Östra Esplanaden som gick norrut från en kilformad plats vid Storgatans östligaste ände. Vad var tanken med denna imponerande, men korta, gata? Att den skulle förlängas och utgöra en huvudförbindelse med framtida stadsdelar norröver? Östra Esplanaden kom att förverkligas, men är idag inte mer än en gatstump med ett storstilat namn. Frånsett att Östra Esplanaden byggdes enligt 1912 års plan, var det just i detta avsnitt av stadsdelen

1912 års stadsplan (beskuren) visar de åtta nya kvarter som planlades åren kring 1930.

1941 års ekonomiska karta med dagens gatunät inlagt i orange färg.

som planen inte kom att genomföras. I övrigt anlades stadsdelens samtliga kvarter och gator som de ritats. Under 1910- och 1920-talen uppfördes ungefär ett fyrtiotal hus i de nya kvarteren.

1912 års plan hade lagts ut över merparten av den köpingsägda marken, men i söder mot Pukeberg och i öster mot Hanemåla hade oreglerade markreserver lämnats kvar. År 1928 lades en ny stadsplan som utökade Östermalm mot sydost med fyra nya kvarter¹⁶. Tre år senare planlades ytterligare fyra nya kvarter i området. De senare låg norr om den nya infarten från Kalmar som man nu hade för avsikt att bygga och som troligen kom att förverkligas i slutet av 1930-talet. Under 1930- och 1940-talen hade de äldre kvarteren i stadsdelen i stort fyllts upp med bebyggelse, men i de sammanlagt åtta kvarter som tillkommit sedan 1912 års plan hade endast enstaka hus uppförts vid mitten av 1940-talet. År 1945 gjorde man om planen helt i samband med att nya områden i Hanemåla införlivades med staden. Kvarteren söder om Kalmarrondellen modifierades och kom successivt ända in på 1980-talet att bebyggas med styckebyggda villor. I området norr om infarten gjordes radikala förändringar. Norra vägen drogs rakt över ett par av de tidigare planerade bostadskvarteren. Dessa kvarter togs därför bort. Istället reserverades marken där Kalmarrondellen ligger idag för allmänna ändamål

– en skolbyggnad, Östermalmsskolan, fanns där vid tiden¹⁷. På åkermarken norr om skolan (dagens ÖB) planerades en idrottsplats. I 1945 års plan ingick även Joelsgatans förlängning ut till Norra vägen och utbyggnaden av industriområdet, där ett flertal småindustrier kom att etablera sig under 1950-talet.

1945 års plan kom att förverkligas i flera avseenden, inte minst då det gäller utbyggnaden av västra Hanemåla, men för Östermalms del påverkade planen egentligen bara mycket små områden. Åren kring 1970 gjordes ett antal avsteg från denna plan som inte bara kullkastade den som planeringsunderlag utan även medförde stora förändringar för de delar av planen som redan hade genomförts. I och med att Kalmarrondellen, Norra vägen och Södra vägen byggdes, skars gatorna på östra Östermalm av och blev till återvändsgränder. Under 1960- och 1970-talen omdanades Östermalm även i andra avseenden. Vissa av de äldre husen revs. I kvarteret Rosen försvann flera byggnader, bl.a. det gamla ålderdomshemmet, och efter det att tomterna stått öde i ett antal år byggdes där två envånings radhuslängor år 1983. Folkparkens verksamhet lades ned 1967 eftersom den gått med förlust under många år. Byggnaderna revs och i området uppfördes vid mitten av 1970-talet sammanlagt 35 nya gruppbyggda småhus, varav de flesta var kedjehus.

Utmed Storgatan, kvarteret Tjädern.

Stadsdelens karaktär

Storgatan är det ofrånkomliga stadselementet på Östermalm. Vart man än vänder sig finns denna gata på något sätt närvarande, både som ett påtagligt trafikstråk och som rumslig referens. När man rör sig på Östermalm gör man det vanligen utmed eller parallellt med Storgatan. Östermalm är en stadsdel med en dominerande riktning och rörelse. Den historiska utvecklingen har också kommit att förstärka detta drag, eftersom planerade områden i den östra stadsdelen som bestått av flera kvarter och mer komplexa, sammanhängande gatunät aldrig kommit att utföras. Trafikapparaten med rondell och riksvägar, i viss mån även industriområdet, har inte bara satt stopp för tidigare planer, utan även skurit av äldre existerande samband. Den östra delen av Östermalm är de många återvändsgatornas stadsdel. Avsaknaden av ett gatunät leder till att stadsbilden känns splittrad i områdets ytterkant.

Storgatan utgör också stadsdelens självklara framsida. Denna framsida är samtidigt en betydelsefull del av Nybros "ansikte utåt". Bebyggelsen vänder välkomnande sina grindar och entréer mot den som nalkas staden denna väg. Av detta kan man förstå, eller åtminstone förnimma, att det inte var så länge sedan som en stor trafikgenomströmning betraktades

som en tillgång. Att bo utmed en allfarväg gav både sociala och affärsmässiga fördelar i en tid då många drev en egen verksamhet i anslutning till hemmet. De uppradade framsidorna, den ännu förhållandevis stora andelen av äldre byggnader och gatans lätta kurvatur utmed kanten ned mot vattendraget är komponenter som förmedlar infartens historiska djup. Storgatans infartsbebyggelse är en kulturhistorisk tillgång för Nybro, där tillfartsvägarna utgjort grundläggande element som format staden, men där många av dessa vägar idag har rensats från äldre bebyggelse.

Eftersom Storgatans dominans är och varit så stor, kan man också få en känsla av att de delar av området som ligger bara ett stenkast ifrån denna gata, utgör något av baksidor till stadsdelen. I det flacka området mot järnvägen flyter rummet ut lite obestämt, för att övergå antingen i sparad naturmark eller i en blandad skara av verksamhetslokaler. I områdena söder om Storgatan bidrar den markanta sluttningen ned mot vattendraget till att husen här tycks ha hamnat lite "bakom". På flera platser förstärks intrycket genom att gatorna är återvändsgator.

Storgatans starka struktur håller samman stadsdelen, trots att det i bebyggelsen finns en stor åldersmässig variation, inte minst utmed själva Storgatan. I kvarteret Falken återfinns en brokig samling av hus, med stort och smått, gammalt och ungt. Husen, som

Fågelvägen, kvarteret Rapphönan med s.k. "barnrikehus", byggda omkring år 1940.

tidsmässigt spänner över närmare ett sekel, ligger nästan som inklämda mellan varandra och tomtstrukturen är oregelbunden. Kvarteret är format av Storgatans kraftiga sväng. Det här är inget enhetligt och planerat sammanhang, utan en del av staden som successivt växt fram och i stora delar "blivit som den blivit".

Många av gatorna på Östermalm är ganska korta och även om det utmed några av dem finns villor av ungefär samma ålder och med besläktat utförande, handlar det oftast bara om några stycken hus. Som exempel kan tas 1940-talsvillorna utmed Fågelvägen eller suterrängvillorna från 1960-talet i kvarteret Elefanten. De hus vilka skiljer ut sig som tydligt enhetliga grupper är därför främst de gruppbyggda

husen från 1970-talet på det gamla folkparksområdet och de pastellfärgade 1980-talsradhusen i kvarteret Rosen. Dessa områden associerar både i struktur och i utföranden till större, sammanhängande villaförorter. I det här sammanhanget blir de till frimärksstora anakronismer i en äldre stadskropp.

Grupphusbebyggelsen på folkparksområdet och i kvarteret Rosen har tillkommit genom rivningar på 1960- och 70-talen. På flera ställen i Östermalms äldre bebyggelse har enstaka 1970-talsvillor smugits in, vilka likaledes tycks tyda på att stadsdelen var föremål för saneringsåtgärder vid denna tid. Många av de äldre husen har moderniserats vid samma tid, men på Östermalm som helhet finns en stor variation i förändringsgrad och man kan hitta tidstypiska hus

T.v. Teatervägen, kvarteret Hackspetten, med kedjehus från 1976. T.h. Videgatan, kvarteret Rosen, med radhus från 1983.

Exempel på bostadshus på Östermalm

På Östermalm finns förhållandevis många "köpingshus" och enstaka "snickerivillor" från tiden kring sekel-skiftet 1900.

Ejdern 4

Tjädern 14

Trädgården 3

Framförallt finns 1- 2-familjshus från 1920- och 1930-talen, ...

Tjädern 17 (1920)

Geten 7 (1929)

Ripan 10 (1930)

...vissa av dem i funkisstil,...

Tjädern 15 (1936)

Tjädern 3 (1936)

Geten 6 (1944)

... samt en hel del kedjehus och villor i 1 ½-plan från 1970-talet.

Sparven 11-17 (1975)

Svanen 13 (1979)

Falken 22 (1974)

Men här finns även villor från 1940-, 50- och 1960-talen...

Rapphönan 21 (1947)

Tjädern 2 (1961)

Kråkan 15 (1968)

... och mindre flerfamiljshus från olika tidsperioder.

Trädgården 2 (1930)

Falken 9 (1954)

Geten 4 (1936?/1991)